

**UNIwersytet Warszawski
Wydział Nauk Politycznych i Studiów
Międzynarodowych**

Piotr Śledź

**Europejska współpraca zbrojeniowa jako
czynnik oceny funkcjonowania Wspólnej
Polityki Bezpieczeństwa i Obrony UE**

Streszczenie pracy doktorskiej

Praca doktorska
napisana pod kierunkiem naukowym
prof. dra hab. Romana Kuźniara

Warszawa 2020

Uwagi wstępne

Niemal dwie dekady istnienia Europejskiej (a od wejścia w życie Traktatu Lizbońskiego – Wspólnej) Polityki Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej (WPBiO) stanowią cezurę czasową pozwalającą na dokonanie pewnych ocen w zakresie jej funkcjonowania. Polityka ta podlegała w omawianym okresie ciągłym przekształceniom – zarówno w wymiarze przedmiotowym (gdy mowa o głównych jej celach i priorytetowych obszarach działalności), jak również na poziomie instytucjonalnym (*vide* wyposażanie WPBiO w nowe tego typu instrumenty, jak PESCO – Stała Współpraca Strukturalna w dziedzinie obronności – oraz Europejski Fundusz Obronny w latach 2016-17, czy wcześniej utworzenie Europejskiej Agencji Obrony). Było to w dużej mierze spowodowane szeregiem niepowodzeń w praktycznym wymiarze działalności WPBiO i próbami poszukiwania remedium na owe porażki, do których zaliczyć można m.in.: niezrealizowanie co do zasady planów związanych z Europejskim Celem Zasadniczym (w różnych jego wariantach), długotrwały brak nowej europejskiej strategii bezpieczeństwa w obliczu dynamicznych przemian środowiska strategicznego UE, koncentrację na misjach cywilno-technicznych, pasywność UE wobec konfliktów w Libii, Syrii i na Ukrainie (w wymiarze wspólnotowym), czy rozbieżne nierzadko polityki państw członkowskich wobec poszczególnych wyzwań związanych z bezpieczeństwem Europy w II dekadzie XXI w. (od operacji *Unified Protector* w Libii, przez politykę wobec Rosji po aneksji Krymu i eskalacji działań zbrojnych we wschodniej Ukrainie, po szeroko rozumiane przyczyny i implikacje kryzysu migracyjnego z 2015 r.). Powyższe przykłady stanowią dowody nieskuteczności WPBiO i wymagają odpowiedzi na pytanie o przyczyny takiego stanu rzeczy.

Zagadnienie współpracy zbrojeniowej z kilku względów stanowi użyteczne narzędzie do analizy mechanizmów zachodzących w ramach WPBiO. Po pierwsze, wydaje się odzwierciedlać procesy będące przyczynami dotychczasowych niepowodzeń tej polityki, takie jak: uzależnienie od woli najsilniejszych politycznie i militarnie (będących zarazem największymi producentami uzbrojenia) państw członkowskich, potrzeba zachowania podmiotowości ze strony państw o mniejszych zdolnościach w tych obszarach oraz dążenie do funkcjonalnego zwiększania zakresu swoich kompetencji przez Komisję Europejską jako ponadnarodowy organ UE. Po drugie, dowodzi tego postępująca koncentracja WPBiO na zadaniach związanych z uzbrojeniem (w szczególności na wzmacnianiu potencjału europejskiej bazy przemysłu

i technologii obronnych) w ostatnich latach badanego okresu, a więc na obszarze, w którym udało się osiągnąć jakiegokolwiek, choć dalekie od zakładanych, sukcesy, co następuje kosztem wcześniejszych priorytetów, w szczególności realizacji misji reagowania kryzysowego. Po trzecie zaś – z racji na dualną, zawieszoną pomiędzy logiką ekonomiczną (zysków nominalnych) a polityczną (związaną z przewodnią rolą państw w tym obszarze), naturę przemysłu obronnego – stanowi pewien niewielki odprysk debaty o tym, który komponent integracji europejskiej, gospodarczy czy polityczny, powinien stanowić jej zasadniczy rdzeń.

Istotną przesłanką, dla której zagadnienie europejskiej współpracy zbrojeniowej, rozpatrywane w szerszym kontekście EPBiO/WPBiO, stanowi wartościowy przedmiot badań, jest dotychczasowy stan wiedzy – tak w odniesieniu do samej kwestii współdziałania w obszarze zbrojeń, jak i do praktyki jego funkcjonowania w ramach Unii Europejskiej, problematyka ta nie została w polskojęzycznej literaturze opracowana w stopniu wystarczającym. W większości polskie źródła dotyczące WPBiO UE koncentrują się wokół jej wymiaru instytucjonalnego i kwestii budowy wspólnotowych zdolności obronnych, implikacji dla Polski oraz działań w wymiarze zewnętrznym (np. misji ekspedycyjnych), pomijając niejako aspekt współpracy na płaszczyźnie uzbrojenia. W polskiej literaturze przedmiotu dostrzec można ponadto niedostatek całościowych analiz funkcjonowania poszczególnych komponentów WPBiO, dokonywanych z perspektywy procesów zachodzących już w II dekadzie XXI w. Co się z kolei tyczy publikacji anglojęzycznych, trudno wskazać na źródła odnoszące się do funkcjonowania europejskiej współpracy zbrojeniowej, zarówno na poziomie wspólnotowym, jak i z perspektywy zaangażowanych państw, stanowiące badanie zależności pomiędzy tymi dwoma poziomami.

Podstawowe założenia badawcze

Rozprawa nie analizuje Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony UE *par excellence*, ale skupia się na pewnym jej wycinku, jaki stanowi współpraca zbrojeniowa, oraz na pewnych ogólnych tendencjach ogniskujących się także wokół tej tematyki, szczególnie w kontekście polityki badanych państw. Zasadniczy zakres czasowy obejmuje okres od ustanowienia Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony na szczycie Rady Europejskiej w Helsinkach w dniach 10-11 grudnia 1999 r. do uruchomienia Stałej Współpracy Strukturalnej (PESCO) w dziedzinie obronności, na mocy uprawnienia przewidzianego w Traktacie Lizbońskim, decyzją

Rady Unii Europejskiej z 11 grudnia 2017 r. Krok ten stanowił zamknięcie pewnego etapu działań w ramach uprzednio funkcjonujących realiów instytucjonalnych i był w dużej mierze reakcją na wcześniejsze niepowodzenia w zakresie realizacji założeń WPBiO UE. Przedstawiono także genezę omawianych procesów, wychodząc poza wskazane ramy czasowe i przywołując niektóre wydarzenia z okresu zimnowojennego oraz z lat 90. XX w., w celu zrekonstruowania logiki, która doprowadziła do podjęcia przez państwa określonych decyzji, jak również wskazania na ciągłość niektórych tendencji i zjawisk.

Rdzeń rozważań w rozprawie stanowi pojęcie międzynarodowej współpracy zbrojeniowej, które w związku z tym wymaga zdefiniowania. Jest to zatem *ogół działań inicjowanych i realizowanych przez co najmniej dwa państwa uczestniczące lub organizację międzynarodową, służących szerokiemu zakresowi celów, z których za kluczowe uznać należy zwiększanie i koordynację zdolności obronnych zaangażowanych podmiotów, wspieranie rozwoju narodowych przemysłów zbrojeniowych, a także budowę konkurencyjności współpracujących państw na globalnym rynku obronnym oraz ich wzajemnej atrakcyjności (tj. wspieranie dwu- lub wielostronnej wymiany handlowej w obszarze uzbrojenia między współdziałającymi państwami), m.in. poprzez integrację rynku obronnego danych państw (której to próby mają miejsce w UE).* Z kolei pojęcie przemysłu zbrojeniowego rozumiane jest w rozprawie przede wszystkim jako produkcja wyposażenia (zarówno produktów finalnych, jak również technologii i *know-how*) dla trzech zasadniczych komponentów sił zbrojnych – wojsk lądowych, powietrznych i marynarki wojennej – a także w ramach sektorów elektroniki militarnej oraz związanego ze środkami służącymi zapewnieniu cyberbezpieczeństwa; jak i świadczenie różnorodnych usług na rzecz sił zbrojnych.

Do najważniejszych celów badawczych rozprawy należą: 1) ocena funkcjonowania WPBiO na podstawie wniosków płynących z praktyki europejskiej współpracy zbrojeniowej jako jednego z komponentów, 2) dokonanie bilansu działalności UE w obszarze uzbrojenia – prezentacja najważniejszych osiągnięć i określenie kluczowych wyzwań, 3) wskazanie czynników kształtujących praktykę europejskiej współpracy zbrojeniowej, będących wypadkową działalności państw członkowskich i instytucji wspólnotowych oraz określenie proporcji, w jakich podmioty te są w stanie wpływać na realizację tego typu działań, 4) prezentacja głównych rozbieżności interesów państw UE względem funkcjonowania WPBiO oraz europejskiej współpracy zbrojeniowej jako jednego z jej komponentów, m.in. poprzez

podkreślenie znaczenia dywergencji na styku interesów bezpieczeństwa i oczekiwań natury gospodarczej tych państw, 5) ukazanie obszarów, w których ścierają się ze sobą narodowe polityki zbrojeniowe państw UE, 6) wyjaśnienie specyfiki przemysłu zbrojeniowego oraz międzynarodowego obrotu handlowego i współpracy państw w tym obszarze, 7) zarysowanie przyczyn kryzysu WPBiO UE w II dekadzie XXI w.

W szerokim ujęciu ich realizacji posłuży poszukiwanie i próba sformułowania odpowiedzi na następujące główne pytania badawcze:

1) jak funkcjonowała współpraca zbrojeniowa w ramach Unii Europejskiej pod koniec badanego okresu (przed ustanowieniem PESCO)?;

2) w jakim stopniu zrealizowane zostały w tym okresie cele i założenia towarzyszące ustanowieniu ram instytucjonalnych tej współpracy na poziomie wspólnotowym?;

3) czy współpraca zbrojeniowa w ramach Unii Europejskiej stanowi zagadnienie reprezentatywne z punktu widzenia funkcjonowania WPBiO UE?

Na wykazanie kluczowych związków przyczynowo-skutkowych związanych z tematyką rozprawy pozwoli z kolei sformułowanie odpowiedzi na poniższe pytania szczegółowe:

1) jakie czynniki i w jakim stopniu wpływają na strukturę i funkcjonowanie przemysłu zbrojeniowego badanych państw UE?;

2) jakiego rodzaju czynniki i w jaki sposób wpływają na dynamikę realizacji założeń europejskiej współpracy w obszarze zbrojeń?;

3) w jaki sposób potencjał danego państwa w zakresie produkcji zbrojeniowej decyduje o jego skłonności do podejmowania działań w ramach europejskiej współpracy zbrojeniowej?;

4) w jaki sposób zdolności danego państwa w obszarze produkcji obronnej wpływają na możliwość kształtowania przez nie agendy działań podejmowanych w ramach europejskiej współpracy zbrojeniowej, zgodnie z jego narodowymi interesami?;

5) jakie czynniki w największym stopniu determinują decyzje państw Unii Europejskiej o zakupie lub sprzedaży uzbrojenia za granicę?

Punktem wyjścia do analizy zasadniczego problemu badawczego rozprawy było sformułowanie tezy głównej oraz pięciu hipotez szczegółowych. Tezę główną stanowi stwierdzenie, że zagadnienie europejskiej współpracy zbrojeniowej odzwierciedla najważniejsze zjawiska i trendy przekładające się na słabość Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej. Działania w obszarze uzbrojenia na poziomie wspólnotowym realizowane

są w ograniczonym zakresie w stosunku do pierwotnych celów i założeń, a ich logika podporządkowana jest w największym stopniu oczekiwaniom państw będących największymi producentami i eksporterami uzbrojenia w UE.

W odniesieniu do pytań szczegółowych sformułowano następujące hipotezy szczegółowe:

1) założenia polityki (bezpieczeństwa, zagranicznej, gospodarczej) badanych państw mają większy wpływ na strukturę i funkcjonowanie przemysłu zbrojeniowego w tychże państwach niż kryteria *stricte* rynkowe, a więc obliczone na zyski nominalne przedsiębiorstw tego sektora,

2) tempo rozwijania współpracy zbrojeniowej w ramach UE spowalniane jest w takim samym stopniu przez czynniki polityczne będące wynikiem założeń narodowych strategii bezpieczeństwa, jak i gospodarcze wynikające z konkurencji pomiędzy przedsiębiorstwami zbrojeniowymi zarejestrowanymi w poszczególnych państwach oraz z ogólnej koniunktury,

3) państwa UE posiadające większy potencjał produkcji zbrojeniowej mają niższą skłonność do podejmowania działań w ramach europejskiej współpracy zbrojeniowej niż państwa o mniejszych zdolnościach w tej dziedzinie,

4) państwa UE posiadające większe zdolności w zakresie produkcji zbrojeniowej, w porównaniu do państw o mniejszym potencjale w tym obszarze, mają znacznie większą możliwość kształtowania agendy działań podejmowanych w ramach współpracy zbrojeniowej na szczeblu wspólnotowym wedle swoich narodowych interesów,

5) przy decyzjach o zakupie bądź sprzedaży uzbrojenia państwa UE w większym stopniu kierują się celami własnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa bądź logiką zysków nominalnych niż odpowiednimi założeniami WPBiO i WPZiB.

Analiza źródeł i literatury przedmiotu

W pracach nad rozprawą wykorzystano w dużej liczbie zarówno źródła pierwotne, jak i opracowania o charakterze wtórnym. W pierwszym z wymienionych przypadków chodzi o akty prawa UE – pierwotnego (*acquis*), jak i wtórnego (dyrektywy, rozporządzenia, decyzje, opinie i zalecenia) – oraz dokumenty o politycznym znaczeniu (m.in. deklaracje, komunikaty czy konkluzje ze szczytów; wydawane przez Radę Europejską, Radę Unii Europejskiej lub Komisję Europejską), orzeczenia TSUE oraz raporty merytoryczne autorstwa przedstawicieli instytucji

unijnych (m.in. Europejskiej Agencji Obrony czy Europejskiego Trybunału Obrachunkowego). Istotne w procesie badawczym były również dokumenty strategiczne, zarówno wspólnotowe (*Europejska Strategia Bezpieczeństwa* i *Globalna Strategia Unii Europejskiej*), jak i narodowe. Wspomnieć trzeba ponadto o sprawozdaniach finansowych oraz katalogach i broszurach handlowych wydawanych przez koncerny zbrojeniowe. Do materiałów pierwotnych zaliczyć można również źródła internetowe – bazy danych (zwłaszcza dotyczące handlu uzbrojeniem i nakładów obronnych państw, publikowane m.in. przez SIPRI lub Europejską Agencję Obrony) czy też strony stosownych organizacji międzynarodowych, poszczególnych organów UE lub koncernów zbrojeniowych.

Wspomniana luka badawcza w polskiej literaturze przedmiotu wymusiła odwołanie się w decydującej mierze do obcojęzycznych źródeł wtórnych (w szczególności anglojęzycznych oraz sporządzonych w językach narodowych pozostałych państw badanych w rozprawie). Prace polskich uczonych stanowiły jednak cenne punkty odniesienia wobec niektórych szczegółowych aspektów składających się na główny problem badawczy. W tym kontekście wspomnieć trzeba o opracowaniach autorstwa M. Terlikowskiego (w szczególności, badającej interesy państw względem rodzimego przemysłu zbrojeniowego i narodowe polityki służące zapewnieniu ich realizacji do 2011 r., nieopublikowanej monografii doktorskiej pt. *Polityka gospodarcza w przemyśle obronnym państw Unii Europejskiej*), M. Madeja, J. Barcza (zwłaszcza współredagowanym z J. Bokszczańinem wartościowym przeglądzie i komentarzu prawa UE dotyczącego kwestii zbrojeniowych oraz jego implementacji, w postaci publikacji pt. *Unia Europejska a obrót towarami strategicznymi. Nowe regulacje – nowe wyzwania*), J.J. Węca, K.J. Helnarskiej, E. Posel-Częścik, K. Mazurka czy P. Zamelek.

Gdy mowa o źródłach obcojęzycznych, to za szczególnie ważne uznać należy w omawianym kontekście publikacje Ethana B. Kapsteina dotyczące zależności pomiędzy polityką obronną (w tym zbrojeniową) a gospodarką. Wyróżnienia wymagają ponadto praca zbiorowa pod redakcją N. Karampekiosa i I. Oikonomou pt. *The European Defence Agency. Arming Europe*, dotycząca funkcjonowania współdziałania państw UE w ramach Europejskiej Agencji Obrony (zarówno od strony faktograficznej, jak i teoretycznej), a także monografia autorstwa T. Dysona i T. Konstadinidesa pt. *European Defence Cooperation in EU Law and IR Theory* poświęcona prawnoinstytucjonalnym aspektom funkcjonowania WPBiO. W pracach nad dysertacją wykorzystano ponadto rozliczne teksty naukowe będące opracowaniami

częstkowymi w stosunku do poruszanych w niej wątków, autorstwa m.in. A. Moravcsika, D. Keohane'a, D. Fiotta, J. Mawdsley, M. Lundmarka, S. Biscopa, M. Ceccorulliego, K. Krausego, A. Markusen, G. Greviego, U. Mörth, B. Schmitta czy J. Kirshnera. Wielość tego rodzaju źródeł jest wynikiem braku odpowiednio kompleksowej, międzypoziomowej analizy zagadnienia współpracy w obszarze uzbrojenia w ramach UE, którą to stanowić ma z założenia niniejsza dysertacja, ujmując tę problematykę z perspektywy zarówno państw, jak i instytucji wspólnotowych, oraz formułując na tej podstawie wspólne wnioski.

Struktura rozprawy

Dysertacja składa się ze wstępu, siedmiu rozdziałów oraz krótkiego zakończenia. Rozprawę tworzą trzy zasadnicze części. Pierwsza z nich (rozdziały I oraz II) służy nakreśleniu kontekstu teoretyczno-historycznego dla WPBiO UE oraz współpracy zbrojeniowej jako jednego z jej komponentów. Druga (III i IV rozdział) stanowi analizę funkcjonowania europejskiej współpracy zbrojeniowej na poziomie wspólnotowym. Trzecia (sekcje V i VI) poświęcona jest politykom wybranych państw członkowskich w obszarze uzbrojenia i ich podejściu do współdziałania na płaszczyźnie zbrojeń w ramach UE. Rozdział VII podsumowuje rozważania.

Wstęp zawiera uzasadnienie wyboru tematu rozprawy, umiejscawia go w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie, jak również przedstawia główne założenia badawcze pracy – jej cele, pytania badawcze oraz hipotezy. Prezentuje także wykorzystane instrumentarium źródeł (pierwotnych i wtórnych) oraz stanowi rekonstrukcję stanu badań odnoszących się w określonym stopniu do tematyki podejmowanej w dysertacji. We wstępie zaprezentowano ponadto: strukturę rozprawy, wraz z wyjaśnieniem roli poszczególnych rozdziałów z punktu widzenia weryfikacji hipotez, a także metody badawcze zastosowane w kolejnych sekcjach, w odniesieniu do analizowanych kwestii, oraz główne ograniczenia w zakresie prowadzonych badań).

Rozdział pierwszy służy dwóm zasadniczym celom. Pierwszym z nich jest scharakteryzowanie istoty międzynarodowej współpracy zbrojeniowej. Na podstawie podejść obecnych w literaturze przedmiotu, sformułowano uniwersalną definicję tego zjawiska i zaznaczono najważniejsze różnice w stosunku do pojęć pokrewnych (takich jak polityka zbrojeniowa czy współpraca obronna). Wytłumaczono ponadto, dlaczego międzynarodowa

współpraca zbrojeniowa powinna być traktowana jako zjawisko *sui generis*, w wymiarze politycznym i gospodarczym, wskazując w tym kontekście na silne upolitycznienie gałęzi przemysłu, jaką stanowi zbrojeniówka (z racji na znaczenie uzbrojenia z punktu widzenia realizacji przez państwo jego egzystencjalnych interesów), a także donioślejszą niż w przypadku innych branż rolę państw (jako jej regulatora, co do zasady jedyne legalnego klienta, a nieraz także producenta). Drugi podrozdział tworzy ramy teoretyczne dla rozważań w rozprawie. Badaniu relacji państwa i przemysłu obronnego służy odwołanie się do założeń międzynarodowej ekonomii politycznej, ze szczególnym uwzględnieniem ujęcia *międzynarodowej ekonomii zbrojeń*. W tym kontekście opisane zostały ponadto mechanizmy ekonomiczne służące pobudzaniu gospodarki państwa poprzez oddziaływanie na krajowy przemysł obronny, jak również zjawisko kompleksu wojskowo-przemysłowego jako przykład silnej polityzacji omawianej branży. Z kolei zrekonstruowaniu logiki procesu integracyjnego w Europie (w tym szczególnie w obszarze bezpieczeństwa i obrony, m.in. w odniesieniu do kwestii zbrojeń) posłużyło odwołanie się do najważniejszych teorii integracji politycznej. W tym kontekście najistotniejsze ujęcie stanowi liberalizm międzyrządowy Andrew Moravcsika. Ponieważ jednak nie tłumaczy on w pełni istoty procesu wyposażania UE w instrumenty z zakresu bezpieczeństwa i obrony, przywołano również inne koncepcje integracji politycznej, posiadające pewną wartość eksplanacyjną – instytucjonalizm racjonalnego wyboru i instytucjonalizm historyczny, a także ujęcia odchodzące od aksjomatu państwocentryczności, a więc zarządzanie wielopoziomowe i neofunkcjonalizm.

Druga sekcja pracy służy zrekonstruowaniu kontekstu sytuacyjnego, w jakim doszło do instytucjonalizacji współpracy zbrojeniowej w łonie UE (poprzez utworzenie Europejskiej Agencji Obrony). Jako ważne tło rozważań ukazane zostały pierwotne próby wielostronnego współdziałania w tym obszarze w okresie zimnej wojny, w postaci: projektów zbrojeniowych *ad hoc*, współpracy w ramach NATO oraz prób pewnego *usamodzielniania się* przez państwa Europy Zachodniej w tym zakresie, poprzez działania na forach: Finabel, Eurogrupy, Niezależnej Europejskiej Grupy Programowej, Unii Zachodnioeuropejskiej oraz Wspólnot Europejskich. Bezpośredni kontekst procesu, którego dotyczy rozdział, stanowiły jednak wydarzenia z lat 90. XX w., zarówno w skali globalnej – geopolityczna dominacja USA, której odpryskami były m.in. pozycja lidera na światowym rynku uzbrojenia (w wymiarze ilościowym i jakościowym) oraz proces *Revolution in Military Affairs* – jak i regionalnej, w kontekście zarówno słabnącej

pozycji Europy w globalnym układzie sił (jako *junior partnera* USA, co uwidoczniła bezradność państw europejskich oraz konieczność amerykańskiej interwencji przy okazji wojen na Bałkanach), jak i postępujących procesów integracji europejskiej – utworzenia Unii Europejskiej, daleko idącego ujednolicenia gospodarek państw członkowskich czy, co w omawianym kontekście kluczowe, powołania do życia Wspólnej Polityki Zagranicznych i Bezpieczeństwa. Ostatnia ze wspomnianych okoliczności stworzyła bowiem podstawy instytucjonalno-proceduralne dla ustanowienia w grudniu 1999 r. Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony, której jednym z elementów (choć początkowo raczej podrzędnym) miała być współpraca zbrojeniowa. Głównym jej forum uczynić planowano Europejską Agencję Obrony. Ustanowieniu agencji towarzyszyły cztery zasadnicze debaty, które przywołano w rozdziale na poczet dalszych rozważań, dotyczące: przedmiotu omawianego współdziałania (zwiększanie zdolności obronnych państw UE lub rozwój europejskiej bazy przemysłowo-obronnej w wymiarze jakościowym), jego roli w procesach konsolidacyjnych w przemyśle zbrojeniowym, kształtu prawno-instytucjonalnego tejże współpracy, a także stosunku EPBiO/WPBiO do działań realizowanych wraz z NATO i Stanami Zjednoczonymi. Prezentacja argumentów zaangażowanych stron umożliwiła późniejsze sformułowanie odpowiedzi na pytanie badawcze o wpływ tych państw na kształtowanie agendy przedmiotowego współdziałania.

Rozdział trzeci dotyczy instytucjonalno-prawnej nadbudowy współpracy zbrojeniowej w UE. Znaczącą część uwagi poświęcono Europejskiej Agencji Obrony – mechanizmom jej funkcjonowania oraz zakresowi przedmiotowemu działalności. Przedstawiono ponadto znaczenie w tym kontekście takich instytucji UE, jak: Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa, Komitet Wojskowy UE, Sztab Wojskowy UE, Wysoki Przedstawiciel UE do Spraw Zagranicznych i Bezpieczeństwa (oraz podległa mu Europejska Służba Działań Zewnętrznych) czy w końcu *rosnąca w siłę* Komisja Europejska. Zaprezentowano także najważniejsze akty prawa UE odnoszące się do tematyki rozprawy: stosowne przepisy unijnych traktatów, dyrektywy (w szczególności 2009/43/EC oraz 2009/81/EC), dorobek orzeczniczy TSUE, akty przyjęte przez Radę Unii Europejskiej (zwłaszcza wspólne stanowisko 2008/944/CFSP oraz rozporządzenie 1334/2000), jak również liczne dokumenty o charakterze opinii i zaleceń autorstwa Komisji Europejskiej. Podsumowaniu rozważań służy zestawienie kształtu instytucjonalnego europejskiej współpracy zbrojeniowej

z pierwotnymi dyskusjami na ten temat, przywołanymi w poprzednim rozdziale, oraz postulatami zaangażowanych w nie państw-stron.

Czwarta sekcja pracy stanowi spojrzenie na badaną problematykę z góry, z poziomu wspólnotowego, i dotyczy działań prowadzonych w tym zakresie przez instytucje unijne. Tytułem wprowadzenia dokonano próby umiejscowienia zagadnienia współpracy zbrojeniowej w agendzie WPBiO UE. Prowadzone w tym zakresie działania pogrupowano według czterech najważniejszych wyzwań odnoszących się do tej kwestii. Pierwsze dotyczy rozwoju i koordynacji zdolności obronnych państw członkowskich, obejmując zarówno ogólne plany przyszłej konwergencji zbrojeń państw (od *European Capabilities Action Plan*, przez *Capability Development Plan*, aż po *Coordinated Annual Review on Defence*), pewne pomniejsze inicjatywy harmonizacyjne (m.in. standaryzację uzbrojenia oraz wspólne ćwiczenia), jak i próby częściowego uwspólnotowienia części zasobów obronnych państw w ramach koncepcji *Pooling & Sharing*. Drugie z wyzwań odnosi się do budowy wspólnego rynku obronnego UE. W tym celu przywołano proces transpozycji dyrektyw 2009/43/EC (liberalizującej zasady handlu uzbrojeniem w UE) i 2009/81/EC (tworzącej wspólny reżim zamówień obronnych) oraz wspólnego stanowiska RUE nr 2008/944/CFSP (harmonizującego zasady eksportu uzbrojenia poza terytorium UE). Za trzecie z kluczowych wyzwań uznano rozwój jakościowy europejskiego przemysłu zbrojeniowego, m.in. poprzez projekty badawczo-rozwojowe realizowane w ramach Europejskiej Agencji Obrony, powołanie do życia Europejskiego Funduszu Obronnego (oraz inicjatyw pilotażowych), jak i pomniejsze inicjatywy ułatwiające współpracę na poziomie przedsiębiorstw. Czwarte wyzwanie stanowi wypracowanie trwałego kształtu współpracy z USA w omawianym obszarze, które to wysiłki (i główne problemy w tym zakresie) również przywołano. W rozdziale dokonano ponadto próby zrekonstruowania ewoluującego kontekstu politycznego, w jakim powyższe działania były realizowane. W podsumowaniu oceniono zaawansowanie wysiłków UE we wspomnianych czterech obszarach, na której to podstawie sformułowano wnioski całościowe, odnoszące się do pierwotnych planów i założeń współpracy.

Rozdział piąty ujmuje główny problem badawczy z perspektywy państw o wysokich potencjałach przemysłu obronnego – będących największymi w UE producentami i eksporterami uzbrojenia Francji, Niemiec oraz Wielkiej Brytanii. Przedstawiono w tym kontekście pokrótce środowisko bezpieczeństwa i kultury strategiczne badanych państw, treść kluczowych dokumentów strategicznych w odniesieniu do problematyki uzbrojenia oraz ich polityki

zbrojeniowe (ogólną charakterystykę narodowego przemysłu obronnego, najważniejsze koncerny tego sektora, relacje na linii państwo-zbrojeniówka oraz politykę eksportu i importu broni w kontekście założeń WPZiB). Zaprezentowano stosunek Francji, Niemiec i Wielkiej Brytanii do współpracy zbrojeniowej w UE i do samej WPBiO, a także dokonano próby określenia ich roli względem kształtowania agendy tego współdziałania. Ostatnia część rozdziału analizuje dostępne im alternatywne formy współpracy zbrojeniowej – w wymiarze bilateralnym (nawzajem oraz z innymi państwami, ze szczególnym uwzględnieniem USA) oraz multilateralnym (w ramach NATO, a także inicjatyw międzyrządowych, zwłaszcza OCCAR będącej platformą realizacji największej skali wielostronnych projektów w obszarze uzbrojenia).

Szósty rozdział rozprawy w analogiczny do piątego sposób analizuje problem badawczy z perspektywy Polski, Czech i Grecji – państw spoza *wielkiej siódemki* eksporterów broni (wg SIPRI odpowiadającej w 2016 r. za ok. 95% wolumenu eksportu uzbrojenia z UE), przejawiających jednak pewne ambicje wobec przemysłu zbrojeniowego i dysponujących określonym potencjałem produkcyjnym. Dobór tej, nieoczywistej na pierwszy rzut oka, trójki państw wynikał także z wielu podobieństw pomiędzy nimi, w szczególności w zakresie problemów funkcjonowania krajowego przemysłu obronnego oraz podejścia do współpracy zbrojeniowej w ramach EPBiO/WPBiO, wyrażonego m.in. w narodowych dokumentach strategicznych. Struktura rozdziału jest niemal identyczna do poprzedniej sekcji: próba rekonstrukcji środowiska bezpieczeństwa, kultur strategicznych (lub choćby pewnych ich zrębów) i miejsca problematyki zbrojeniowej w narodowych dokumentach strategicznych; charakterystyka zbrojeniówek badanych państw i ich polityk zbrojeniowych; analiza stosunku do WPBiO i współpracy w obszarze zbrojeń w jej ramach, jak również prób oddziaływania na kształt tego współdziałania; alternatywne formuły współpracy (w ramach NATO, poprzez porozumienia dwustronne oraz współpracę w ramach ugrupowań regionalnych). Zarówno w V, jak i VI rozdziale rozprawy, szczególną uwagę zwraca się na te elementy przywołanych powyżej obszarów, w których występują rozbieżności pomiędzy interesami politycznymi lub gospodarczymi omawianych państw. Zestawienie perspektyw narodowych z przywołanymi wcześniej działaniami realizowanymi na płaszczyźnie wspólnotowej pozwoliło na weryfikację postawionych w rozprawie hipotez badawczych.

Rozdział siódmy syntetyzuje wnioski z poprzednich sekcji pracy. Zawarto w nim próbę odpowiedzi na pytania badawcze oraz weryfikację (lub falsyfikację) hipotez sformułowanych

w ramach rozprawy. Odniesiono się również do tezy głównej dysertacji, poprzez próbę oceny, na podstawie wcześniej poczynionych obserwacji, reprezentatywności zagadnienia współpracy zbrojeniowej dla całościowego funkcjonowania WPBiO.

Metody badawcze

W odniesieniu do przywołanej powyżej struktury pracy zastosowano następujące metody badawcze. W pierwszej części rozprawy próbie udzielenia odpowiedzi na pytanie, dlaczego państwa UE zdecydowały się na częściową integrację pewnych obszarów polityki bezpieczeństwa, poprzez nakreślenie kontekstu towarzyszącego temu procesowi, służy zastosowanie metody historycznej, szczególnie w ujęciu genetycznym, pozwalające na poszukiwanie kluczowych związków przyczynowo-skutkowych oraz ograniczeń, które w największym stopniu oddziaływały na proces instytucjonalizacji współpracy w obszarze uzbrojenia w ramach UE oraz na podejście badanych państw członkowskich do tej tematyki.

Druga część rozprawy wykorzystuje w szczególności dwa ujęcia badawcze. Zastosowanie tradycyjnie rozumianej metody instytucjonalnej (w III rozdziale dysertacji) pozwala na stworzenie opisu nadbudowy tejże współpracy, na którą składają się unijne organy (posiadające określoną strukturę i kompetencje), a także stosowne akty prawne. Praktykę jej funkcjonowania na poziomie wspólnotowym w IV rozdziale ujęto w formie analizy systemowej (tu: mikrosystemowej), pokazującej, w jaki sposób działanie wspomnianych organów wpływa na realizację głównych celów i wyzwań rzeczzonego współdziałania – gdzie pierwotne plany i postulaty (a więc *wejście* do systemu) przekładają się na określone efekty, czyli decyzje, polityki o konkretnych skutkach (na *wyjściu* z systemu), które na późniejszych etapach są racjonalizowane, m.in. poprzez przeformułowanie priorytetów w reakcji na wcześniejsze niepowodzenia w realizacji postawionych celów (w ramach tzw. sprzężenia zwrotnego), a wpływ na całokształt działań ma ponadto *otoczenie* systemu (a więc polityki państw członkowskich i specyficzny kontekst wewnętrzny, np. koniunktura gospodarcza, oraz czynniki zewnętrzne).

Trzecia, kazuistyczna część pracy, traktująca o podejściu poszczególnych państw do współpracy w omawianym obszarze, stanowi swoistą, trójstopniową analizę porównawczą, wykorzystującą, co oczywiste, metodę porównawczą (komparatystyczną). Po pierwsze wskazuje się na podobieństwa i różnice w postępowaniu trzech państw o wysokim potencjale przemysłu

zbrojeniowego. Po drugie – trójki o słabszych zdolnościach w tym obszarze. Po trzecie natomiast (już w ramach rozdziału podsumowującego) wyprowadza się wnioski na podstawie porównania obu *grup* państw. Analiza ta wykorzystuje również pewne metodologiczne właściwości studium przypadku, np. pod względem klucza doboru badanych przykładów (reprezentatywności) oraz ich umiejscowienia w dość jednolitym kontekście. Na podstawie wniosków z praktyki postępowania badanych państw dokonano syntezy w postaci wyprowadzenia wspólnych konkluzji, stanowiących odpowiedzi na pytania badawcze.

Ograniczenia badawcze

Praca ma charakter przekrojowy. Nie jest zatem analizą stosunku każdego z państw UE do współpracy zbrojeniowej na szczeblu wspólnotowym, ale posiłkuje się wyselekcjonowanymi przykładami, których klucz doboru przedstawiono powyżej. Dysertacja w największym stopniu opiera się na naturalistycznej ontologii oraz neopozytywistycznym podejściu epistemologicznym. Służy bowiem przede wszystkim wyjaśnieniu mechanizmów funkcjonowania współpracy zbrojeniowej państw UE, w tym przedstawieniu istniejących związków przyczynowo-skutkowych pomiędzy polityką poszczególnych rządów w tym obszarze a funkcjonowaniem tejże współpracy na poziomie wspólnotowym i jej logiką strukturalną, w oparciu o analizę empiryczną konkretnych decyzji politycznych oraz ich polityczno-ekonomicznych determinantów. Rozprawa koncentruje się na kwestiach empirycznych, obserwowalnych i falsyfikowalnych, a pomija co do zasady czynniki ideologiczne, normatywne czy narratywne. Sformułowano weryfikowalne hipotezy i szuka się ich empirycznego potwierdzenia w formie związków przyczynowo-skutkowych o znaczeniu ogólnym, wyjaśniających procesy zachodzące na obu uwzględnianych poziomach analizy – państwowym oraz wspólnotowym – a także pomiędzy nimi.

Istotnym immanentnym ograniczeniem badawczym był fakt, że wiele danych dotyczących przemysłu zbrojeniowego – m.in. produkcji, eksportu czy rozwiązań technologicznych – jest niedostępnych do wiadomości publicznej, ze względu na tzw. tajemnicę handlową bądź jako informacje wrażliwe z punktu widzenia interesów bezpieczeństwa państw. W związku z tym rozważania dotyczące produkcji uzbrojenia czy też handlu nim musiały zostać oparte o oficjalnie dostępne informacje – udostępniane przez państwa lub przedsiębiorstwa –

bądź też dane szacunkowe opracowane przez ośrodki analityczne. Rodzi to pewnego rodzaju wątpliwości co do wiarygodności tychże informacji, które mogą być podporządkowane pewnym celom politycznym (gdy są udostępniane przez państwa) lub nieprecyzyjne (w kontekście szacunków). Ze względu na konieczność podporządkowania rozważań pewnym rygorom, nie uwzględniono co do zasady dóbr podwójnego przeznaczenia (*dual-use*), jednocześnie wojskowego i cywilnego, oraz broni określanej akronimem CBRN, tj. chemicznej, biologicznej, radiologicznej i nuklearnej, koncentrując się przede wszystkim na uzbrojeniu konwencjonalnym.

Wnioski

Przeprowadzone badania pozwoliły na zweryfikowanie postawionych hipotez badawczych (szczegółowych). Potwierdziły prawdziwość pierwszej z nich, mówiącej, że założenia polityki (bezpieczeństwa, zagranicznej, gospodarczej) badanych państw mają większy wpływ na strukturę i funkcjonowanie krajowego przemysłu zbrojeniowego niż kryteria *stricte* rynkowe, czyli obliczone na zyski nominalne przedsiębiorstw tego sektora. Choć państwa, w szczególności te, w których zarejestrowano spółki będące istotnymi podmiotami globalnego lub kontynentalnego rynku obronnego, wspierają owe przedsiębiorstwa w maksymalizacji zysków, poprzez tworzenie korzystnego otoczenia prawnego i fiskalnego, pozyskiwanie rynków zbytu dla uzbrojenia wytworzonego przez krajowych producentów (w ramach kontaktów dwustronnych) czy też wszelkie formy protekcyjizmu gospodarczego (w szczególności zamówienia rządowe), to jednak zakres tych działań jest do pewnego stopnia ograniczony, co uwidoczniło się w praktyce. Dowodzi tego wiele przykładów, za najważniejsze z których uznać można: 1) nieudaną fuzję w 2012 r. dwóch największych wówczas europejskich spółek obronnych, BAE Systems i EADS, zablokowaną przez władze Niemiec, z poparciem Francji, 2) powolny przebieg procesu transpozycji dyrektyw 2009/43/EC i 2009/81/EC, obliczonych na większą autonomizację koncernów zbrojeniowych jako podmiotów na rynku, względem państw, co spotkało się ze sprzeciwem tych ostatnich (które nie dopuściły tym samym do wzrostu znaczenia Komisji Europejskiej w roli regulatora sektora obronnego), 3) politykę państw, których zbrojeniówki pozostają w znaczącej mierze niesprywatyzowane, w szczególności Grecji i Polski, w tym m.in. utrzymywanie przy życiu przez grecki rząd deficytowych spółek zbrojeniowych czy

też preferencję na rzecz podmiotów skarbu państwa, w stosunku do prywatnych, ze strony władz Polski w zakresie udzielania zamówień.

Na podstawie wniosków z badań można także uznać pozytywną weryfikację drugiej hipotezy, dotyczącej tempa realizacji założeń w ramach europejskiej współpracy zbrojeniowej, spowalnianego w podobnym stopniu przez czynniki polityczne (priorytety strategiczne państw) oraz gospodarcze (zwłaszcza wynikające z transnarodowej konkurencji na rynku obronnym oraz ogólnej koniunktury). Motywacje obu typów ze strony państw sprawiły, że zakres współpracy zbrojeniowej w ramach UE pozostawał w badanym okresie niewielki w stosunku do pierwotnych planów i oczekiwań. O ograniczeniach wynikających z priorytetów strategicznych państw świadczy treść ich narodowych dokumentów strategicznych – nawet najbardziej przychylnie nastawione do współpracy Francja oraz Niemcy podkreślają w nich, w kontekście współdziałania w badanym obszarze, potrzebę utrzymania kluczowych dla realizacji podstawowych interesów państwa instrumentów w swoich rękach, a w przypadku pozostałych analizowanych państw zastrzeżenia te są jeszcze bardziej kategoryczne. Wynika to również z samej natury przemysłu obronnego, zwłaszcza z wykorzystywania przez rządy szerokiego instrumentarium politycznego w celu wspierania narodowej zbrojeniówki na rzecz realizacji różnego rodzaju zadań. Do najważniejszych ograniczeń natury gospodarczej należą w omawianym kontekście z kolei: konkurencja rynkowa między europejskimi podmiotami sektora obronnego (szczególnie w kontekście dużej fragmentaryzacji tego rynku w Europie), koniunktura gospodarcza i jej implikacje (czego przykładem kryzys, który wybuchł w 2008 r., i ograniczanie wydatków obronnych), asymetria potencjałów przemysłu obronnego państw UE (w zakresie zdolności produkcyjnych oraz *know-how*), jak również znaczenie tej gałęzi dla procesów mikro- i makroekonomicznych w kontekście funkcjonowania gospodarek narodowych.

Trzecia hipoteza szczegółowa, mówiąca, że państwa UE dysponujące znaczącym w skali globalnej potencjałem produkcji obronnej wykazują niższą skłonność do działań w ramach europejskiej współpracy zbrojeniowej niż te o mniejszych tego typu zdolnościach, musiała z kolei zostać sfalsyfikowana. Przeprowadzone badania wskazały na zależność wręcz odwrotną niż kierunek sygnalizowany przez tę hipotezę. To Francja, Niemcy i Wielka Brytania o wiele częściej uczestniczyły w różnorodnych inicjatywach z zakresu współpracy zbrojeniowej w łonie Unii Europejskiej, szczególnie gdy mowa o inicjatywach badawczo-rozwojowych realizowanych pod egidą Europejskiej Agencji Obrony, w których pozostałe trzy badane państwa brały udział

znacznie rzadziej. Podobnie rzecz ma się z transpozycją dyrektyw obronnych z 2009 r. – Polska, Czechy i Grecja głośno wyrażały obawy wobec implementacji ich założeń.

Trzy badane państwa o wysokich potencjałach przemysłu obronnego miały również największy wpływ na kształtowanie agendy współpracy zbrojeniowej w UE, tak jak stanowi czwarta z hipotez szczegółowych. Potwierdza to m.in. rola Francji i Wielkiej Brytanii na wstępnym etapie instytucjonalizacji tego współdziałania – kształt Europejskiej Agencji Obrony jest w dużej mierze brytyjsko-francuskim kompromisem. Groźba veta Wielkiej Brytanii przez kilkanaście lat ograniczała integrację europejską w wielu obszarach związanych z bezpieczeństwem i obronnością, także zbrojeniowym, oraz utrzymywała ją w międzyrządowym kształcie, mimo ambicji Francji co do rozszerzania zakresu podejmowanych działań i skoncentrowania ich wokół kwestii rozwoju potencjału europejskiego przemysłu obronnego, jak również coraz istotniejszej w omawianym kontekście roli Niemiec (jako współautora koncepcji *Pooling & Sharing*). Sytuacja zmieniła się dopiero w związku z perspektywą Brexitu – to Francja (w szczególności) oraz Niemcy okazały się głównymi animatorami nowych inicjatyw służących rozwijaniu europejskiej bazy przemysłu i technologii obronnych (w kontekście Europejskiego Funduszu Obronnego i PESCO) oraz unijnych zdolności do reagowania kryzysowego (czego przykładem powołanie stałego dowództwa operacyjnego UE, a więc Komórki Planowania i Prowadzenia Operacji Wojskowych). Pozostałe trzy badane państwa w miarę skutecznie oddziaływały na agendę omawianego współdziałania raczej tylko w okresach pełnienia przez nie prezydencji w Radzie Unii Europejskiej. Wspomnieć należy ponadto o rosnącym wpływie Komisji Europejskiej na funkcjonowanie i instrumentarium unijnej współpracy zbrojeniowej.

Prowadzone obserwacje potwierdziły również prawdziwość piątej hipotezy szczegółowej, zakładającej, że interesy narodowe w większym stopniu determinują decyzje o zakupie uzbrojenia lub jego sprzedaży za granicę niż stosowne założenia WPZiB i WPBiO. Zasadniczym punktem odniesienia dla jej weryfikacji była treść Wspólnego Stanowiska RUE 2008/944/CFSP oraz zawartych w Traktacie o Unii Europejskiej ogólnych zasad WPZiB. Słuszność hipotezy potwierdza przede wszystkim polityka Francji, Wielkiej Brytanii i, choć w mniejszym stopniu, Niemiec, jako państw będących dużymi w skali świata eksporterami uzbrojenia, a także proeksportowo nastawionych Czech. Sprzedawały one broń do państw ogarniętych konfliktami zbrojnymi, autokratycznych i łamiących prawa człowieka. Szczególnym przypadkiem jest tu francuski eksport broni do Chin, objętych od wielu lat unijnym embargiem na tego typu

transakcje. Podobnie rzecz ma się z zakupem czeskiego uzbrojenia przez Rosję już po wprowadzeniu przez UE 31 lipca 2014 r. względem tego państwa analogicznego embarga. Gdy mowa o imporcie, to co do zasady wszystkie sześć badanych państw kupowało broń od sojuszników – państw należących do NATO lub UE, choć większość nabywanego przez nie od podmiotów zagranicznych uzbrojenia (wg szacunków SIPRI) pochodziła z USA.

Dwie zasadnicze okoliczności dowodzące reprezentatywności zagadnienia współpracy zbrojeniowej dla WPBiO *par excellence* wynikają z jej cech strukturalnych w wymiarze podmiotowym oraz przedmiotowym. W przypadku pierwszego z wymienionych o istnieniu tej korelacji świadczy fakt, że WPBiO zdominowana jest przez oczekiwania najsilniejszych politycznie, gospodarczo i militarnie państw UE, co miało decydujące znaczenie zarówno w procesach prowadzących do jej utworzenia i powołania do życia określonego instrumentarium EPBiO/WPBiO, jak również m.in. w praktyce prowadzenia unijnych misji reagowania kryzysowego, które to kwestie odzwierciedlały strategiczne priorytety i percepcję bezpieczeństwa konkretnych państw. Z kolei w wymiarze przedmiotowym reprezentatywność ta dotyczy dotychczas realizowanych działań, których zakres okazał się w rzeczywistości dalece mniejszy niż podejmowane pierwotnie plany z nimi związane. Tego typu wnioski dotyczą nie tylko współpracy zbrojeniowej, ale również pozostałych komponentów WPBiO – m.in. postępującej rezygnacji z prowadzenia wojskowych misji reagowania kryzysowego, niepowodzeń w realizacji *European Headline Goal* (w obu konfiguracjach), finalnego statusu Grup Bojowych czy też małego zakresu inicjatyw podjętych w ramach *Pooling & Sharing*. O reprezentatywności zagadnienia współpracy w obszarze uzbrojenia dla agendy WPBiO świadczy ponadto jego rosnące znaczenie w ramach tej polityki, czego dowodzi nie tylko treść *Globalnej Strategii UE...*, ale przede wszystkim wspomniane już inicjatywy podjęte w latach 2016-2017.

Co się tyczy praktyki współpracy zbrojeniowej w UE, to stosunkowo najlepiej ocenić należy projekty badawczo-rozwojowe, obliczone na rozwój europejskiej bazy przemysłu i technologii obronnych (gdyż państwa mogły angażować się w poszczególne działania na zasadzie *à la carte*); najslabiej zaś – próby zwiększania i harmonizacji zdolności obronnych państw członkowskich oraz budowanie trwałych fundamentów współpracy z NATO i USA.

W obszarze integracji rynku obronnego w UE ocena ta musi być ambiwalentna – mimo pewnych pozytywnych oznak, nie udało się wdrożenie założeń pierwotnie przyświecających kluczowym w tym zakresie inicjatywom.

Pomimo pozytywnych znaków i tendencji, europejska współpraca zbrojeniowa pozostaje pod wpływem licznych ograniczeń wynikających z samej natury jej przedmiotu. Kluczowe z nich stanowią w tym kontekście: rola uzbrojenia dla polityki bezpieczeństwa każdego z państw, szczególne znaczenie rządów narodowych (ich woli politycznej) względem przemysłu obronnego czy też obecność grup wpływu i wzajemnych powiązań określanych mianem kompleksu wojskowo-przemysłowego, jak również czasochłonność i kapitałochłonność wspólnych przedsięwzięć z omawianego obszaru. Na poziomie europejskim za najważniejsze tego typu ograniczenia uznać należy brak jednolitej kultury strategicznej, spójnej percepcji zagrożeń bezpieczeństwa, a w rezultacie – *consensusu* co do roli WPBiO w ramach architektury bezpieczeństwa na kontynencie.

Powyższy stan rzeczy wynika szczególnie z rozbieżności interesów państw członkowskich w wymiarze politycznym i gospodarczym. Za najważniejsze rozbieżne oczekiwania polityczne uznać należy w omawianym kontekście te wobec: 1) roli WPBiO (jako instrumentu służącego rozwijaniu zdolności obronnych państw UE na poczet potencjału natowskiego lub też budowaniu strategicznej autonomii Europy, m.in. poprzez rozwój bazy przemysłowo-obronnej), 2) miejsca USA w architekturze bezpieczeństwa na kontynencie (bliskie relacje transatlantyckie albo budowanie przeciwwagi dla kluczowej roli tego mocarstwa względem bezpieczeństwa europejskiego), 3) priorytetów w obszarze przemysłu obronnego (rozwój jego potencjału w wymiarze jakościowym a wzmacnianie narodowej suwerenności przy pomocy rodzimej zbrojeniówki), 4) kierunku rozwijania zdolności obronnych (pomiędzy *comprehensive approach* i reagowaniem kryzysowym a priorytetem obrony własnego terytorium), 5) definiowania kluczowych zagrożeń zewnętrznych dla bezpieczeństwa państw UE, 6) określania rangi zagrożeń asymetrycznych, 7) formuły współpracy w ramach WPBiO (międzyrządowej bądź coraz bliższej integracji, poprzez zgodę na szersze uprawnienia organów ponadnarodowych), 8) relacji WPBiO do narodowych polityk bezpieczeństwa (koordynacji wspólnych wysiłków albo podporządkowania jej narodowym priorytetom).

W wymiarze gospodarczym za kluczowe rozbieżności interesów narodowych uznać należy: 1) percepcję rynkowej roli krajowych producentów (dążenie do ich gospodarczej

ekspansji lub utrzymanie określonego stopnia zdolności i ochronę rynku wewnętrznego), 2) nastawienie do prób liberalizacji rynku uzbrojenia w UE, 3) orientację krajowej produkcji obronnej na eksport lub na potrzeby wewnętrzne, 4) ochronę zasobów technologicznych krajowego przemysłu zbrojeniowego (w kontekście oczekiwań państw o mniejszych zdolnościach w tym zakresie, tj. zdobycia dostępu do zaawansowanych technologii), 5) integrowanie innowacyjnych rozwiązań w zbrojeniówce (wobec luki technologicznej części państw w tym obszarze), 6) preferencje dla największych europejskich spółek obronnych lub małych i średnich przedsiębiorstw tego sektora, 7) czynnik współpracy z USA (rozwój konkurencyjności europejskich spółek względem amerykańskich bądź utrzymanie bliskich powiązań przemysłowo-obronnych z tym państwem).

Mimo powyższych ograniczeń, niezrealizowania wielu z pierwotnych planów i założeń oraz znikomego wpływu współpracy na poziomie UE na polityki zbrojeniowe państw (raczej wyłącznie poprzez pomniejsze inicjatywy, przy jednoczesnej preferencji dla innych forów przy dużych projektach), jej państwowcentryczności i wciąż jeszcze przewodniej roli NATO dla bezpieczeństwa europejskiego, uznać należy bezprecedensowość integracji europejskiej w obszarze bezpieczeństwa i obrony. Zarówno pod względem samego jej faktu, jak również, mimo wskazanych okoliczności, względnie daleko idącego zakresu przedmiotowego podjętych działań. Wpłynęło na to m.in. wykorzystanie wzorców znanych już z *cywilnej* integracji europejskiej.